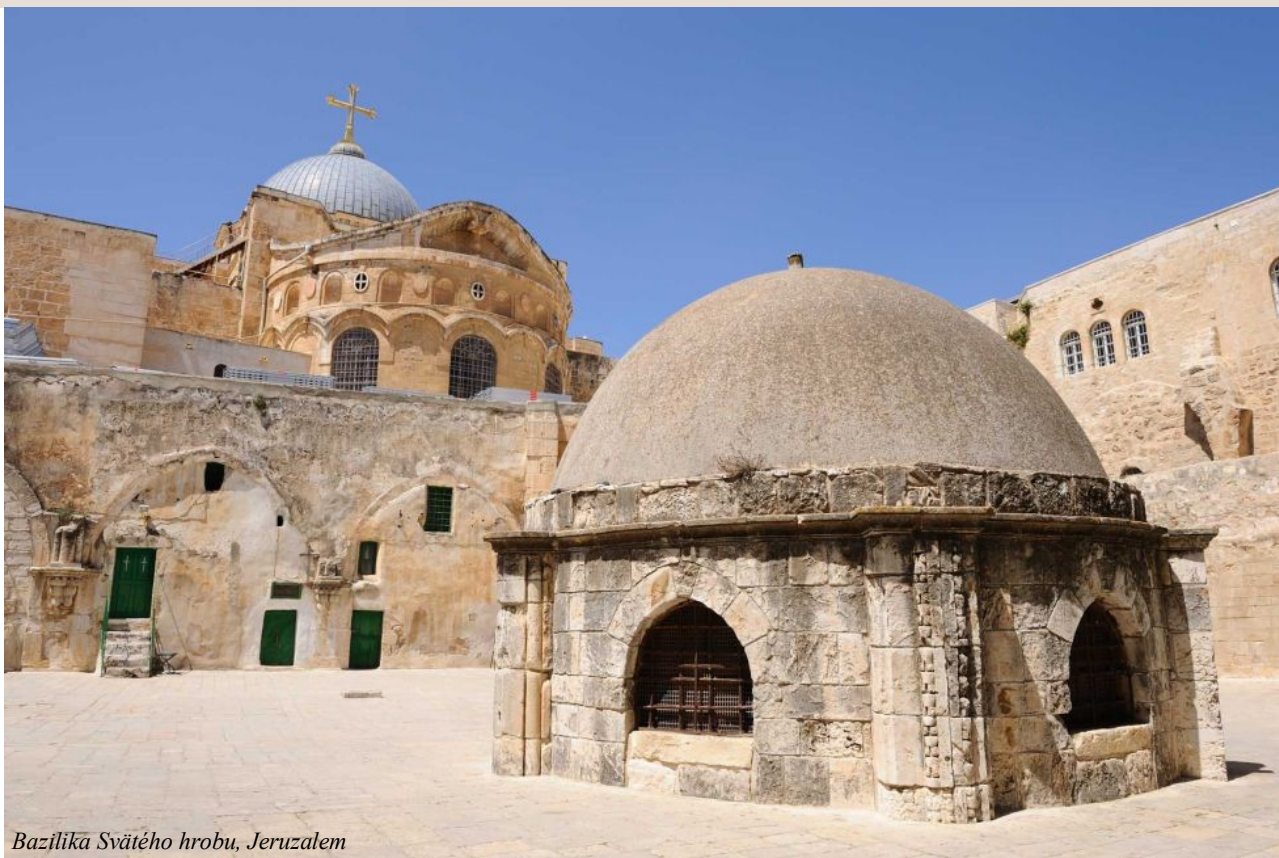

Pútnický list ŠPECIÁL

Rytierske rády v kresťanských dejinách

Bazilika Svätého hrobu, Jeruzalem

Kresťanstvo a islam sú dve veľké svetové náboženstvá, ktorých začiatky sa rozvíjali na území blízkeho východu a tu sa nachádzajú aj ich najvýznamnejšie posvätné miesta, ktoré navštevujú mnohí pútnici. Púť do Svätej zeme sa medzi kresťanmi začala rozvíjať zač. 4.st. a jej hlavným dôvodom bola viera a snaha získať rozhrešenie od najhorších hriechov. V r. 333 bol spísaný aj praktický Itinerár cesty z Bordeaux do Jeruzalema. Medzi pútnikmi boli muži aj ženy, ľudia každého veku a rôznych spoločenských postavení. Na ceste strávili mnoho mesiacov, niektorí aj viac ako rok. Bohužiaľ súčasťou oboch náboženstiev sa stal aj ozbrojený boj, ktorý sa kresťanstvu pripisuje práve v súvislosti s rytierskymi rádmi. Nemôžeme ich však chápať ako jednostranne útočnú expanziu na „cudzie“ územie, ale musíme sa pozerieť na celkový historický kontext. Vojenské nájazdy moslimských síl na kresťanské oblasti sa totiž začali podstatne skôr, už počas Mohamedovho života (571 - 632). V 7.st. moslimské vojská prenikli do Sýrie a do Afriky. V 8.st. už okupovali väčšinu Španielska a odtiaľ podnikali vpády na územie Francúzska. V pol. 9.st. napadli a vyrabovali Rím, stiahli sa na juh Talianska, ktorý ovládli na dve storočia. Vznik kresťanských rytierskych rádov podmienili, okrem expanzie islamu smerom na západ, aj ďalšie udalosti. **V r. 1009, na príkaz kalifa al-Hakima, moslimovia zničili Chrám Božieho hrobu**, nádhernú baziliku, ktorú dal postaviť cisár Konštantín. Tento skutok vyvolal v Európe znepokojenie a hnev, ale náboženská tolerancia sa obnovila po tom ako al-Hakima zavraždili jeho politický súper. Relatívny náboženský pokoj, ktorý nastal v 10.st., plynul z liberálnych moslimských politik, ktoré potrebovali rozvoj pútnického cestovného ruchu. Problémy a nepokoje nastali v 11.st., keď malú Áziu ovládli seldžuckí Turci. Tí, ako čerství konvertiti na islam, boli vo veciach viery neústupčiví a netolerantní. Kresťanskí pútnici sa stali terčami útokov, boli predávaní do otroctva, mučení. Stredoveké kresťanstvo, ktoré žilo v bohatej duchovnej symbolike, malo v hlbokéj úcte spojené so svätosťou práve územie, kde žil Ježiš Kristus. Cirkvi záležalo, aby tieto miesta boli pre kresťanov dostupné. V tejto atmosfére sa udiala skutočnosť, že obliehaný byzantský cisár Alexios Komnenos sa obrátil s prosbou o pomoc na flámskeho grófa Róberta I. Vo svojom liste opísal ťaživú situáciu: zabíjanie kresťanov, ničenie a znesväcovanie chrámov a žiadal ho o ochranu Konštantínopola. Jeho list sa dostal k pápežovi Urbanovi II., ktorý vo francúzskom meste Clermont zorganizoval v r. 1095 veľké zhromaždenie klerikov a laikov.

Predniesol tu silný prejav, ktorý využil aj na riešenie inej politickej situácie, a to na dosiahnutie prímeria medzi šľachticmi. V tej dobe totiž mnohých ovládal pôžitok z boja a vyvolávali zbytočné konflikty, hľadajúc tak príležitosť k boju. Pápež vo svojom prejave upriamil ich pozornosť na reálny boj so skutočným nepriateľom. Takto sa začalo s prípravou **prvej križiackej výpravy**. Jej cieľom bolo oslobodenie Svätej zeme a zároveň aj potreba pokánia, ktorá sa v stredoveku spájala najmä v súvislosti so zabíjaním. Rytieri, niektorí z nich boli aj skutočne krutí vrahovia, často ako pokánie konali púte k známym svätyniam. Križiacka výprava, podporovaná pápežom, bola cirkvou prezentovaná aj ako forma pokánia a možnosť dosiahnuť odpustenie hriechov. Súčasní historici sa domnievajú, že rytieri by na výzvu pápeža nereagovali takým mohutným ohlasom, ak by nešlo o Svätú zem. Rytierske oddiely si prišli na svoje plášte križe a k Jeruzalemu dorazili 7. júna 1099. Choroby, boje, dezercie spôsobili, že z pôvodného počtu 2400 rytierov a 30tis. členov pechoty zostalo asi 1300 rytierov a 10tis. členov pechoty. 15. júla 1099, po krátkom obliehaní, vtrhli do mesta a zvíťazili. Po takmer 460 rokoch moslimskej vlády prešiel Jeruzalem pod vládu kresťanov, a aby si udržali víťazstvo vznikli na tomto území **štyri nezávislé štáty: Edesské grófstvo, Antiochijské kniežatstvo, Tripoliské grófstvo a Jeruzalemské kráľovstvo**, známe ako Outremer (fr. zámorie). Práve posledné zmienené sa stalo najdôležitejším rytierskym štátom. Rovnako ako všetky zostalo nezávislým štátom a nikdy sa nestalo európskou kolóniou. Boje o Jeruzalem však pokračovali. Po víťazných bitkách kresťanských vojsk sa časť rytierov vrátila do Európy, kde založili svoje domy. Z ich majetkov bola podporovaná aj ďalšia priama ochrana svätých miest na blízkom východe. Nešlo tu teda o drancovanie miestnych zdrojov. V kresťanských kráľovstvách žilo viac moslimských ako kresťanských obyvateľov, ktorí si mohli ponechať svoje majetky i vieru. (pozn. s nenásilnou kresťanskou evanjelizáciou na území Svätej zeme začínajú až v 13.st. niektorí františkáni, avšak neboli úspešní). Na území Svätej zeme pôsobili v priebehu dejín viaceré vojenské rády. Najstarším

z nich bol **Zvrchovaný vojenský špitálny Rád sv. Jána z Jeruzalema, Rhodosu a Malty**, známy ako **Johaniti** a neskôr ako **Maltézsky rád**. Vznikol v 11. st. v Jeruzaleme, kde v r. 1048 talianski kupci z Amafii založili pri kláštore Jána Krstiteľa na mieste staršej nemocnice, *nemocnicu sv. Jána z Jeruzalema*, ktorá už v r. 1080 bola schopná prijať až cca 2000 chorých. Tu pôsobilo spoločenstvo, z ktorého neskôr vznikol špitálny rád. Za zakladateľa Rádu sa považuje *bl. Gérard Sasso* (1040 - 1120) a v prvopočiatkoch jeho založenia boli všetci členovia rehoľníkmi, ktorí skladali sľuby chudoby, čistoty a poslušnosti. Rád formálne schválil v r. 1113 pápež Paschal II. a v r. 1154 ho pápež Anastasius IV. podriadil priamo Svätej stolici. Základom jeho spirituality sa stala *regula*

sv. Augustína. Úlohou Rádu bola spočiatku ošetrovateľská starostlivosť o chorých, zranených pútnikov, ktorí putovali do Svätej zeme a poskytovanie prístrešia pocestným. Neskôr, po vzrastajúcom nebezpečenstve arabskej expanzie, sa jeho úlohou stala ochrana posvätných kresťanských miest v Jeruzaleme a pútnických miest pred islamom a arabskými nájazdmi. Tak sa zo špitálskeho rádu stal aj rád vojenský. Členovia Rádu sa delili na triedy bojovných rytierov, kňazov a bratov ošetrovateľov. Na jeho čele stál a aj dnes stojí **veľmajster**, ktorý má v súčasnosti cirkevnú hodnosť kardinála. Po dobytí Jeruzalema sultánom Saladinom (r. 1187) sa rád presídlil do Marqabu, potom do mesta Akko, neskôr (r. 1291) na Cyprus a v r. 1310 sa usadil na Rodose. Tu Johaniti založili suverénny štát. Na začiatku 14.st. sa rytieri, prichádzajúci na ostrov prirodzene zoskupovali podľa jazykov, ktorými hovorili. Pôvodne sa jednalo o sedem skupín jazykov: Provensálsko, Auvergne, Francúzsko, Taliansko, Aragon (Navarre), Anglicko (spolu so Škótskom a Írskom) a Nemecko. Neskôr pribudla ôsma skupina: Kastílsko a Portugalsko. Každá jazyková vetva zahŕňala Prioráty alebo Veľkoprioráty, územné jednotky a veliteľstvá. Počas 15.st. sa úspešne ubránili pirátskym nájazdom a dvom inváziám (v r. 1444 invázii egyptského sultána a v r. 1480 invázii arabských vojsk). Ich prevaha v západnej časti Stredomoria však prekážala silnejúcim Osmanom. V r. 1522 obliehal Rodos osmanský sultán Sulejman I., ktorý mal k dispozícii 400 lodí a 200 tis. vojakov. Rád v početnej menšine (pozn. mal asi 7 tis. rytierov) odolával presile 6 mesiacov. Po skončení obliehania bolo rytierom dovolené odísť z ostrova. V r. 1530 cisár Karol V. a pápež Klement VII. darovali Rádu súostrovie Malta ako léno za symbolickú cenu jedného maltského sokola ročne. Vo veľkej a krvavej bitke (r. 1565) tu Rád zvíťazil nad osmanskými vojskami, založil hlavné mesto a pevnosť Valletta (meno podľa vtedajšieho veľmajstra) a opevnil celý ostrov.

V založenej nemocnici boli ošetrovaní pacienti z celého Stredomoria. Neskôr tu rytieri vybudovali správny aparát a Malta sa pod ich vedením stala suverénnym štátom. V r. 1798 Rád kapituloval pred Napoleonom Bonapartem, tiahnucim so svojou armádou do Egypta. Táto kapitulácia sa udiala v dôsledku plného rešpektovania hesla rádu: „nezdvihni meč proti svojmu bratovi kresťanovi“. Následne sa Rád na niekoľko desaťročí usadil v Rusku, pričom v pomerne krátkom období stratil väčšinu svojich majetkov, a tým klesol aj jeho spoločenský význam. K znovuoživeniu činnosti Rádu došlo vplyvom pápeža Leva XIII. Odvtedy má Maltézsky rád svoje sídlo v Ríme. Je laickým náboženským rádom podľa Kanonického práva, pričom niektorí jeho členovia (profesní rytieri) žijú ako zasvätené osoby a skladajú tri rehoľné

pevnosť St. Angelo, Malta

Maltézsky kríž stvára osem rytierskych čností: vieru, nádej, lásku, milosrdenstvo, statočnosť, spravodlivosť, múdrosť a umiernenosť.

sľuby - chudoby, čistoty a poslušnosti. Iní laickí členovia (rytieri a dámy), ktorých je väčšina, skladajú špeciálny sľub poslušnosti v rámci ktorého sa zaviazali žiť podľa kresťanských zásad počas ich života v spoločnosti.

Veľmajster Maltézskeho rádu je volený z pomedzi profesných rytierov s večnými sľubmi. Činnosť rádu má opäť prevažne charitatívne zameranie. Rád je suverénny neštátny subjekt medzinárodného práva (napr. je uvedený aj v zozname štátov slovenského Úradu geodézie a kartografie). Štátnym zriadením je to volená monarchia, ktorej **štátnym sviatkom je 24. jún** - Narodenie sv. Jána Krstiteľa - patróna rádu. **Hlava štátu má titul:** Jeho najeminentnejšia výsosť knieža a veľmajster (tal. Sua Altezza Eminentissima il Principe e Gran Maestro). Úplný titul znie: Z božej milosti pokorný majster posvätného domu špitála sv. Jána v Jeruzaleme a vojenského Rádu sv. hrobu Pána a ochrancu chudobných Ježiša Krista brat. **Rád vlastní dve malé územia:** budovu sídla v Ríme a pevnosť St. Angelo na Malte, vydáva vlastné mince, poštové známky a má aj vlastnú značku áut. Maltézsky rád

sa skladá z 12 priorátov, 47 národných asociácií, 133 diplomatických misií, 1 celosvetovej rozvojovej organizácie Malteser International a 33 národných dobrovoľníckych zborov (Organizácií Maltézskej pomoci). Má štatút pozorovateľa v OSN a spolupracuje aj s Komisiou EÚ. Najmä v západnej Európe prevádzkuje početné nemocnice, zdravotnícke centrá a ústavy odbornej pomoci, ale zdravotníckou pomocou sa angažuje aj v krajinách čeliacim ozbrojeným konfliktom či prírodným katastrofám. Pomáha utečencom a vykonáva distribúciu liekov a základných pomôcok na prežitie. Je oddaný ochrane ľudskej dôstojnosti a pomoci tým, ktorí ju potrebujú, bez ohľadu na ich rasu či vierovyznanie. Rád má približne 12 000 členov, mužov a žien a približne 80 000 dobrovoľníkov. Zvrchovaný vojenský Maltézsky rád uznáva štyri organizácie, s ktorými zdieľa časť svojich dejín a tvorí s nimi **Alianciu rádov sv. Jána**. Sú nimi Johanniterorden v Nemecku, Holandsku a Švédsku a Ctihodný Rád Špitála sv. Jána z Jeruzalema, ktorý je známy vo väčšine anglicky hovoriacich krajinách. Akékoľvek iná organizácia je falošná a nie je oprávnená používať názov či symboly Rádu. **Maltézsky rád na území Slovenska** mal svoje komendy v Piešťanoch, Trenčíne, Trnave, Bratislave, Malženiciach, Križovanoch na Dudváhom, Gugu pri Kolárove, Zemplínskej Teplici, Kalse. Dnes vykonáva svoje aktivity prostredníctvom Veľvyslanectva Rádu v SR, Organizácii členov Maltézskeho rádu v SR a mimovládnej organizácii Maltézska pomoc Slovensko.

Oficiálne spravuje **Kostol Najsv. Trojice v bratislavskom Starom meste**, v Podhradí na Žižkovej ulici (na foto»). Malý kostolík (zo zač. 18.st.) je jednou z mála stavieb v niekdajšej podhradnej osade Zuckermandel, ktoré unikli demolácii v 60tych rokoch 20. st. Baroková sakrálna stavba je filiálnym kostolom farnosti sv. Martina. Už v stredoveku (13.st.) bol južný svah hradného kopca osídlený rybármi, lodníkmi, obchodníkmi a remeselníkmi. Vytvorili sa tu dve osady - Vydrica a Zuckermandel, ktorý sa tiahol

od Vodnej veže až po starý židovský cintorín pri dnešnom tuneli. Tvorila ho v podstate iba jedna ulica, na ktorej v r. 1713 postavili, z vďaky za zažehnanie morovej epidémie, drevenú kaplnku. V r. 1734, na tomto mieste začali stavať nový murovaný kostol a faru. Plány kostola vypracovali Kittler a Gratzl a na jeho stavbe sa pravdepodobne podieľal aj rakúsky architekt Franz Anton Pilgram. 18. mája 1738 kostol slávnostne vysvätil prešporský dómsky kňaz Matej Mack. Priečelie chrámu po stranách hlavného vchodu obsahuje dve niky, v ktorých sú umiestnené sochy sv. Mikuláša a sv. Floriána. V presbytériu kostola sa nachádzajú sochy sv. Rocha a sv. Šebastiána. Predpokladá sa, že pochádzajú z dielne Georga Rafaela Donnera. Kostol má aj tri vzácne obrazy - sv. Petra, sv. Pavla a Krista na kríži a tiež dva zvony. Veľký nesie meno Najsv. Trojice a malý je pomenovaný podľa sv. Rocha. Súčasťou kostola je aj jednoposchodové krídlo farskej budovy, ktoré postavili v 19. st. Priestor, ktorý zvierajú obe krídla stavby, tvorí dvor ohradený nízkym múrom so šindľovým zastrešením. Jeho bráničku zdobia sochy sv. Floriána a sv. Jána Nepomuckého. Vo dvore stojí kamenný kríž s Ukrižovaným. Na priečelí fary je pamätná bronzová tabuľa bývalého miestneho farára a ľudomila P. Karola Scherza od sochára Alojza Rigeleho.

Púť Maltézskych rytierov do Lúrd sa koná každoročne už od r.1958. (pozn. Slovenská delegácia sa jej ako samostatná skupina zúčastňuje od r. 2015). Koná sa spravidla v prvý májový víkend a zúčastňuje sa na nej viac ako 10 tis. členov Maltézskeho rádu z viac ako 30 krajín sveta. Spoločne s nimi prichádzajú ako pútnici aj mnohí chorí a zdravotne postihnutí, ktorým členovia Rádu počas celej púte poskytujú asistečnú pomoc a starostlivosť.

Ďalším rytierskym rádom pôsobiacim na území Jeruzalemského kráľovstva sa stal **Rytiersky rád Svätého Hrobu Jeruzalemského**, známy je aj pod menom **Rád Krížovníkov Božieho hrobu** (lat. Ordo canonicorum regularium custodum sacrosancti Sepulchri Domini Hierosolymitani) alebo tzv. **Božohrobcí**. Jeho zakladateľom bol prvý vládca Jeruzalemského kráľovstva - *Godefroy z Bouillonu*, ktorý dostal titul Ochranca Svätého hrobu. Pri bazilike Sv. Hrobu vytvoril kňazskú skupinu bratov kanonikov, ktorí sa pôvodne zaoberali celebrou špeciálnej liturgie pre pútnikov v Jeruzaleme a starostlivosťou o Boží Hrob. Oficiálne rehoľné spoločenstvo vzniklo až po r. 1114, keď Rád dostal od jeruzalemského patriarchu Arnulfa regulu sv. Augustína. Najvyšším predstaveným Rádu sa stal pápež, ktorého v čele rehole reprezentoval jeruzalemský patriarcha. Rád sa s podporou Cirkvi pomerne rýchlo rozratal. Na zač. 12. st. mal významné kláštory aj v Európe, napr.: Warwick v Anglicku, Barletta v Taliansku, Denkendorf v Nemecku, Calatayud v Španielsku, Miechov v Poľsku, v Prahe na Zderaze, v chorvátskej Glogovnici a v Perugii v Taliansku. Koncom 13.st. sa tunajší Kláštor sv. Lukáša stal oficiálnym sídlom Rádu. Po rozšírení do Európy sa Božohrobcí zaoberali najmä charitatívnou činnosťou v nemocniciach., Pôsobili aj v školách a pri správe farností. Základným cieľom však zostala materiálna pomoc a podpora pre rehoľných bratov vo Svätej Zemi. Svojimi aktivitami prispievali k rozvoju putovania do Svätej zeme a po celej Európe vytvárali regionálne pútnické centrá. V r. 1489, v snahe posilniť Johanitov v boji proti Turkom, pápež Inocent VIII. zlúčil ich rád práve s rádom božohrobcov, ktorí týmto rozhodnutím stratili kláštory v Taliansku a niektoré kláštory vo Francúzsku a v Španielsku. Po piatich rokoch sa zlúčenie oboch rádov zrušilo, ale Božohrobcí už nedokázali obnoviť svoju prechádzajúcu činnosť. K úpadku Rádu prispel aj zánik viacerých kláštorov v Anglicku a Nemecku počas obdobia reformácie. V súčasnosti je Rád opäť prestížnym pápežským rádom. V r. 1847, po obnovení latinského patriarchátu v Jeruzaleme, pápež Pius IX. priznal právo pasovať rytierov výlučne patriarchovi a v r. 1868 zreorganizoval rytierov a udelil im štatus pápežského rádu. Od r. 1888 bola schválená reforma rádu, ktorá umožnila prijímať aj ženy, a to s titulom Dáma. **Ženská vetva rádu** však v malom rozsahu existovala už v stredoveku, o čom svedčia stanovy rádu (r. 1299), ktoré vypracoval brat Hugo. Ženské kláštory sa rozšírili v novoveku prevažne v Holandsku a v Belgicku. V súčasnosti je Rád asociáciou katolíckych veriacich laikov (mužov i žien) otvorenou aj klerikom, ktorý má právnu subjektivitu podľa kanonického práva, sídlo vo Vatikánskom mestskom štáte a je pod ochranou Svätej Stolice. V jeho čele stojí **veľmajster**, ktorého menuje pápež spomedzi kardinálov. Veľmajstroví pomáha tzv. **Rada veľmajstra**. V súčasnosti má rád okolo 30tis. členov v 40 krajinách, v ktorých existujú miestodržiteľstvá alebo magistrálne delegácie. Jeho cieľom je rozvoj duchovného života člena pomocou kresťanom vo Svätej zemi, najmä prostredníctvom Latinského patriarchátu Jeruzalema.

Rádovým symbolom je jeruzalemský kríž, zložený z jedného veľkého a štyroch menších krížov. Je starobylým symbolom Svätej zeme a predstavuje päť Kristových rán.

Rád Krížovníkov Božieho hrobu v Uhorsku

V r. 1212 uhorský kráľ Ondrej II. obdaril Rád výsadnými právami a územnými majetkami v širšom okolí dnešného Chmeľova a Medzianok. V r. 1313 kanonici odišli na Spiš, kde získali majetok Lendak. Ich kláštor tu pôsobil až do r. 1593. V r. 1368 im mesto Kežmarok zverilo do správy Kostol sv. Alžbety. Božohrobci vlastnili aj Spišské Hanušovce, Nižné Lapše a dnes už neexistujúcu dedinu Keheľ. Istý čas spravovali aj farnosť v Krížovej Vsi.

Obec Lendak pôvodne vlastnili Berzeviczyovci. V r. 1313 ju vymenili s Božohrobcami za ich majetok v Chmeľove. Ešte v tom istom roku tu rytieri založili kláštor a postavili súčasný **kostol sv. Mikuláša**. Najstaršia románska časť kostola je pod vežou, ktorá slúžila na obranu a boli v nej tri miestnosti. Okná majú pôvodnú kružbu (14. st.). Loď mala najprv drevenú povalu, ktorú v 15.st. nahradili terajšou dvojpoľnou gotickou krížovou klenbou opierajúcou sa o centrálny stĺp. Presbytérium je zaklenuté dvoma poľami krížovej klenby s rebrami hruškovitého tvaru. Zachovali sa v ňom gotické sedílie a pastofórium s mriežkami. Skriňový hlavný oltár (1480-1520) pochádza z levočskej školy. Stred tvorí archa s troma polychromovanými plastikami. Oltár je zasvätený sv. Mikulášovi a jeho socha zaujíma miesto po pravici Panny Márie s Ježiškom. Po jej ľavom boku stojí

socha sv. Jána Krstiteľa – patróna rádu. Archa oltára sv. Mikuláša stojí na predele s menšími postavami polychromovaných drevorezieb 12 apoštolov. Na archu sú zavesené dva páry krídiel. Na otvorených krídlach vpredu je mariánsky cyklus, znázorňujúci štyri epizódy zo života Panny Márie: Zvestovanie, Narodenie Ježiša, Klaňanie sa troch Kráľov a Nanebovzatie Panny Márie. Na zadnej strane je osem výjavov pašiového cyklu. V interiéri kostola sú aj ďalšie artefakty prevažne z gotického obdobia. Pieta (1.pol.14 st.) umiestnená v bočnej kaplnke so skriňou srdcovitého tvaru, drevorezba Zmŕtvychvstalého Krista (15. st.) a kamenná krstiteľnica (15 st.) Na priečnom brvne pod triumfálnym oblúkom je kalváriová skupina 4 drevených sôch. Tvoria ju plastika Ukrižovaného, Panny Márie, Márie Magdalény a sv. Jána Evanjelistu. Interiér kostola dotvárajú dva bočné barokové oltáre. Napravo je oltár sv. Kríža (zač.18. st.) uprostred

s obrazom ukrižovania. Vľavo je umiestnený oltár Panny Márie (18. st.). Na centrálnom stĺpe chrámovej lode je upevnená gotická socha **Lendackej Madony** (r.1420). V sakristii chrámu je na stene inštalovaná kalváriová skupina. Jedná sa o ľudovú tvorbu z konca 19.st. V sakristii sa uchovávajú aj 3 procesiové kríže, kalich (r.1350) a pacikál – kríž so štyrmi znakmi evanjelistov, ktorý bol pôvodne gotickým relikviárom. Dvere sakristie (2.pol.14.st.) majú kovaný dekór zo železa. V r. 1925 bol kostol renovovaný a rozšírený severnou kaplnkou podľa projektu staviteľa Vidienka zo Spišskej Belej. V r. 2012 v obci začali s výstavbou nového kostola sv. Jána Krstiteľa. Jeho konsekrácia sa konala 3. júna. 2018.

« Najväčšou pamiatkou je **Koronovaný ukrižovaný Ježiš na kríži** (pôvod okolo r.1235). Je to jedna z najstarších sakrálnych drevorezieb na Slovensku.

Viete, že tradícia úcty k Božiemu hrobu a jeho budovanie v našich kostoloch počas Veľkonočného trojdnia sa zrodila na základe zbožnej tradície Božohrobcov? Rytiersky rád Sv. Hrobu Jeruzalemského má v centre úcty posledné okamihy života Ježiša Krista na zemi, jeho umučenie a zmŕtvychvstanie. Podľa tradície v Jeruzaleme na pamiatku rímskych žoldnierov strážiacich Kristov hrob štyria kanonici vykonávali modlitby a bdeli pri Božom hrobe od rána Veľkého Piatka až do poobedia Veľkej Soboty. Večer sa všetci božohrobci zhromaždili pri hrobe spievajúc piesne a spoločne s veriacimi prežívali tajomstvo zmŕtvychvstania Ježiša. Po odchode z Jeruzalema vo svojich kostoloch počas Veľkého týždňa pripravovali Božie hroby, pri ktorých sa potom zhromažďovali veriaci modliac sa, počúvajúc kázne a získavajúc odpustky, aké predtým boli dávane pútnikom do Jeruzalema. Postupne sa budovanie Sv. Hrobu rozšírilo aj do ostatných kostolov a aj na naše územie.

Zmenšená kópia Kaplnky svätého hrobu z Jeruzalema sa nachádza v Španej doline. Je jediná na Slovensku.

Tretím rytierskym rádom, ktorý vznikol na území Jeruzalema zač. 12 st. bol **Rád templárov** (oficiálny názov Pauperes commitiones Christi templique Salomonis - **Chudobní ochrancovia Kristovi a chrámu Salamúnovho**). V r. 1119 ho založil francúzsky rytier *Hugo de Payens*. Stal sa najkratšie existujúcim rádom, nakoľko bol zrušený necelých 200 rokov po svojom založení. Prioritnou úlohou Rádu bolo ochraňovať kresťanských pútnikov zo Západu na cestách po Svätej Zemi. Mottom templárov bol Žalm 115: Non nobis, Domine, non nobis, sed Nomini Tuo da gloriam (preklad: **Nie nás, Pane, nie nás, ale svoje meno osláv**). História Rádu dodnes vyvoláva mnoho nezodpovedaných otázok, neobjasnených záhad a templári sú zdrojom najúžasnejších legiend. Templári vychádzali z Augustínovej regule, ktorú spojili s niektorými cisteriánskymi prvkami. Okrem tradičných troch sľubov skladali aj štvrtý, v ktorom sa zaviazali, že budú chrániť pútnikov. Rád vymyslel finančný systém, ako chrániť pútnikov počas púte pred okradnutím, čo dalo impulz k vzniku bankovníctva (na začiatku púte si pútnik uložil peniaze v templárskom kláštore a ako doklad o finančnej operácii dostal šek, na základe ktorého mu templári vo Svätej zemi vydali zodpovedajúcu hotovosť). V r.1129, na koncile v Troyes, Rád templárov oficiálne uznal pápež a schválil aj **72 pravidiel Rádu**. Tie okrem povinného sľubu chudoby a sľubu čistoty, určovali Templárom povinnosť modliť sa sedemkrát denne (ak boli rytieri priveľmi unavení, nemuseli o polnoci vstávať k modlitbe). Rytieri mohli jesť mäso 3-krát do týždňa s výnimkou piatku, ako dňa, kedy sa povinne postí, nemohli nosiť dlhé vlasy a dlhé fúzy, nemohli nosiť topánky so zahnutými špičkami, rôzne ozdoby na odev, či príliš dlhý habit (pre ostatných stredovekých rytierov boli tieto veci pomerne bežné), nemohli sa účastniť na poľovačkách a rôznych lovoch, s výnimkou lovu na leva (levy ako dravé šelmy často ohrozovali samotných pútnikov). Členovia Rádu jedli spoločne, pri jedle sa nerozprávali, ale počúvali čítanie náboženských textov. Právo nosiť typický biely habit s červeným templárskym krížom, mali iba tí členovia Rádu - rytieri, ktorí mali urodzený pôvod a Rádu sa upísali na celý život (ostatní členovia ako napr. pešiaci a služobníci nosili čierne alebo hnedé plášte). Každý rytier Rádu mal k dispozícii 3 kone a sluhu, ktorí sa mu o ne starali, bol povinný zabezpečiť a kontrolovať dobrý stav svojich koní a svojej zbroje, a to najmenej 2 krát denne. Členovia Rádu sa 1 krát do týždňa stretávali vo svojich administratívnych centrách, za účelom vyspovedania sa z hriechov (Členovia Rádu sa tu vyznávali zo svojich hriechov, prosili o odpustenie a prijímali tresty za svoje prehrešky). Dôvodom na vylúčenie z Rádu bolo zatajenie majetku osobitného významu, ako napr. zlato, striebro alebo iné druhy platidiel (ak sa po smrti člena Rádu našiel takýto majetok, ktorý ukrýval a nepriznal, nesmel byť tento člen pochovaný na cintoríne, ale jeho telo bolo pohodené psom). Tiež útek z bitky (kým pešiak alebo služobník, ktorí stratil zbraň, mohol utiecť z boja bez toho, aby tým poškodil svoju povosť a česť, rytier, zranený alebo nie, musel bojovať dovtedy, kým nedostal rozkaz na ústup), kacírstvo alebo sodomia. V r. 1139 pápež Inocent II., bulou *Omne Datum Optimum*, podriadil templárov priamo Petrovmu stolcu, čo znamenalo, že iba pápež mohol prejednávať a rozhodovať o obvineniach vznesených proti nim. Tí boli tiež nezávislí od kráľov, šľachty, ale aj od regionálnych cirkevných úradov. Templári mali právo prisvojiť si všetok majetok a korisť, ktorú získali v boji s nepriateľmi. Pápež priznal Rádu právo samosprávy, t.j. že templári si svoje administratívne záležitosti spravovali sami, vrátane voľby veľmajstra Rádu. V r. 1144 vydal pápež Eugen III. bulu *Milites Templi*, ktorou veriacich nabádal k tomu, aby templárom poskytli všetko, čo len budú môcť. V nasledujúcom roku, bulou *Militia Dei* potvrdil Rádu templárov právo budovať vlastné kostoly a prijímať do svojich radov riadne vysvätených kňazov, ktorí o to prejavili záujem a preukázali sa súhlasom svojho biskupa. Po páde Akkonu sa ich sídlo presunulo do Francúzska, kde sa stali obeťou intríg francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného (1268–1314), ktorý si robil záľusok na ich majetok a peniaze. Kráľ mal finančné problémy a nútil pápeža Bonifáca VIII., aby rád rozpustil, čo on však odmietol. Po jeho smrti sa ďalším pápežom stal Klement V. V čase jeho pôsobenia francúzsky kráľ obžaloval Templárov, že na miesto Krista uctievali boha Bahometa. V noci z 12. na 13. októbra 1307

(povera s „čiernym“ piatkom trinásteho vznikla vďaka tomuto dňu) boli všetci templárski rytieri vo Francúzsku zatknutí a ich majetok skonfiškovaný. V zajatí sa ocitli aj veľmajster Jacques de Molay spolu so svojim zástupcom Huguesom de Pairaudom. Mnoho templárov bolo obvinených z kacírstva a upálených. V októbri v r. 1311 sa zišiel koncil vo francúzskej Vienne, ktorého sa zúčastnilo okolo 300 biskupov z Anglicka, Francúzska, Škótska, Talianska, Uhorska a ďalších katolíckych krajín, väčšina biskupov sa postavila proti návrhu, aby bol rád odsúdený a zrušený. Ale na koncil prišiel kráľ Filip IV. v ozbrojenom sprievode. Takto mocensky ovplyvnil rozhodnutie koncilu v ktorom sa biskupi podriadili návrhu Klementa V. a 22. marca 1312 bol rád oficiálne zrušený. Súd s predstaviteľmi rádu (veľmajster Jacques de Molay, vizitátor Francúzska Hugue de Pairaud, majster Normandie Geoffroy de Charnay a majster v Akvitánii Geoffroy de Gonville) sa uskutočnil v marci 1314 pred chrámom Notre-Dame, kde boli verejne odsúdení a 18. marca 1314 aj upálení (na ostrove Ile-des-Javiaux, na rieke Seine v centre Paríža). Podľa Chinonského pergamentu, ktorý bol objavený v r. 2001 medzi dokumentmi Vatikánskeho múzea je zrejme, že templári boli Svätou stolicou uznaní za nevinných a pápež sa snažil o ich oslobodenie. Poprava templárskeho

veľmajstra a ďalších predstaviteľov rádu bola politická a mocenská vražda spáchaná v záujme francúzskeho kráľa. Vo väčšine krajín bolo templárom umožnené prestúpiť do iných rádov, v Portugalsku sa v r. 1319 dokonca len premenovali na Kristov rád. I keď niektoré pramene uvádzajú, že Templári pôsobili aj na území súčasného Slovenska (pozn. často sa uvádza Martinček a iné), neexistuje o tom zatiaľ odborné potvrdený dôkaz. Templárske ideály znovuobnovil v r. 1705 Filip II. Orleánsky. **V súčasnosti Templári** (muži, ženy) pôsobia v Katolíckej cirkvi ako spoločenstvo veriacich laikov, inšpirovaných históriou starobylého rádu Pauperes commitiones Christi templique Salomonis. Majú svoje skupiny vo Francúzsku, Španielsku, San Marine, Taliansku a vo Veľkej Británii. Venujú sa záchrane a obnove opustených chrámov a charitatívnej činnosti.

Štvrtým rytierskym rádom, ktorý vznikol v súvislosti s križiackymi výpravami do Svätej zeme je **Rád nemeckých rytierov** (oficiálny názov **Rád bratov nemeckého domu sv. Márie v Jeruzaleme**, lat. *Ordo domus Sanctae Mariae Theutonicorum Hierosolymitanorum*). Vznikol počas tretej križiackej výpravy, pri obliehaní mesta Akko (1189-1191). Pôvodne išlo o rád ošetrovateľov spravujúcich hospic v Akku, ktorý založil jeruzalemský kráľ Balduin. Hospic, ktorý

bol zasvätený Panne Márii, získali ošetrovatelia z prostriedkov mešťanov z Brém a Lübecku, ktorí sa vracali späť domov z križiackej výpravy. V r. 1198 sa z iniciatívy nemeckých kniežat spoločenstvo ošetrovateľov spravujúcich hospic zmenilo na militantný rytiersky rád, ktorého úlohou bolo ochrániť pútnikov ku Kristovmu hrobu a brániť kresťanské územia na východe. V tejto úlohe ich existenciu potvrdil aj pápež Inocent III. Rád nemeckých rytierov sformoval svoju regulu podľa Rádu templárov (vychádzajúcu z Augustínovej regule) a mal od nich odvodenú aj hierarchickú štruktúru. Na čele Rádu nemeckých rytierov stál **veľmajster**, ktorý bol volený kapitulou. **Kapitula** bola zložená z popredných predstaviteľov Rádu nemeckých rytierov. Rádové územia boli rozdelené na **komtúrie**, ktoré spolu tvorili **provincie** združené pod správou krajského majstra. V Jeruzalemskom kráľovstve sa však popri Ráde Johanitov a Templárov nedokázal plne presadiť. Spravoval opevnenia na východne a severovýchodne od Akka a vo východných oblastiach Kilíkie. Najdôležitejším miestom rádu bol *hrad Montfort v severnej Palestíne*, ktorý sa neskôr stal aj jeho hlavným sídlom.

Monfort, Izrael

V priebehu 13. st. kresťanský vplyv vo Svätej zemi neustále slabol a aj územie, ktoré ešte nepodliehalo moslimom, sa čoraz viac zmenšovalo, a tak sa Rád nemeckých rytierov snažil angažovať v sporoch v Európe, s cieľom získať vplyv a majetky. Nemeckí rytieri sa stali jednou z najvýznamnejších európskych stredovekých mocností a zohrali významnú úlohu v dejinách východnej Európy. O presun z Palestíny do Európy požiadal pápež veľmajster Hermann von Salza. Pápež jeho žiadosti vyhovel a nemeckí rytieri sa v r. 1211, na pozvanie Ondreja II., presunuli **do Uhorska**, kde mali zabezpečiť obranu východnej hranice kráľovstva pred útokmi pohanských Kumánov. Za túto pomoc boli rytierom prisľúbené rozsiahle majetky v Sedmohradsku. V Uhorsku pôsobil Rád nemeckých rytierov v r. 1211-1225 a jeho rozmach nastal vďaka kráľovským privilégiám (napr. oslobodenie od platenia daní), ktoré mu v r. 1222 potvrdil kráľ Ondrej II. Nemeckí rytieri ovládali Dunajskú cestu, mali pod správou hrady Ostrihom, Komárno, Bratislava a možno aj Devín. Čoskoro sa však rád začal venovať aj dobývaniu nových území a požadoval väčšiu nezávislosť od uhorského kráľa. To sa prirodzene nezhodovalo so záujmami ani kráľa ani uhorskej šľachty. V r. 1225 preto kráľ Ondrej II. vyhnal rád zo svojho územia. Vzápätí však nemeckých rytierov povolal do služby Fridrich II., aby sa **v Prusku** pripojili k prebiehajúcej križiackej výprave proti baltským pohanom. V r. 1226 cisár vydal tzv. *Zlatú bulu z Rimini*, ktorú prijal aj pápež Gregor IX. a spoločne poverili Rád nemeckých rytierov, aby šíril kresťanstvo medzi pobaltskými Prusmi. Cisár ňou udelil nemeckým rytierom právo, aby si podmanili všetky východné územia, ktoré získajú od Prusov a pričlenili si ich pod svoju správu. Tu prišlo aj k prvotnej únii Rádu nemeckých rytierov s Rádum mečových bratov, ktorú v r. 1237 potvrdil aj pápež Gregor IX. V priebehu 13. st. čelili rytieri dvom pruským povstaniam. Prvé sa začalo v r. 1242 a bolo ukončené v r. 1255, keď rád s pomocou českého kráľa Přemysla Otakara II. dobyl pevnosť Sambia. Na kontrolu dobytého územia bola postavená pevnosť Konningberg (dnes Kaliningrad). Počas druhého povstania (1260-1270), pod vedením Herkusa Monteho, Rád nemeckých rytierov s Prusmi prehrával, ale po intervencii pápeža, posilnili obranu križiackych hradov v Prusku ďalší noví nemeckí križiaci. Križiacka výprava v Prusku sa oficiálne skončila v r. 1283. V priebehu 13. st. sa Rád nemeckých rytierov stal hegemonom v celej oblasti Pobaltia. Svoj vplyv a moc rozšíril natoľko, že prestal byť partnerom okolitých panovníkov, ale stal sa ich priamym ohrozením. Najväčší územný a mocenský rozmach dosiahol križiacky štát v 14.st., kedy rytieri podnikli okolo 300 útočných výprav. Rád sa kvôli svojim mocenským výbojom dostal aj do storočnej vojny s Poľským kráľovstvom, ktoré sa v boji proti nemeckým rytierom spojilo s Litvou. Nemeckí rytieri sa v jej závere (r. 1409) spojil s uhorským kráľom Žigmundom Luxemburským. Najväčšia bitka v tejto vojne sa udiala v r. 1410 *pri dedine **Grunwald***, kde Rád nemeckých rytierov utrpel zdruvujúcu porážku, po ktorej sa stal podriadeným Poľskému kráľovstvu. Definitívny koniec pôsobenia Rádu nemeckých rytierov v Prusku nastal v r.1525, kedy posledný rádový veľmajster Albrecht von Brandenburg prestúpil na evanjelickú vieru, založil Pruské kráľovstvo a stal sa svetským panovníkom. Nový veľmajster premiestnil sídlo rádu mimo pruské územie a usadil sa vo Württembergu. Postupne sa rád zamerával viac na charitatívnu činnosť, pomoc chorým a chudobným. Viedol len minimum vojenských aktivít, napr. v 17.st. pomohol Rakúsku v boji proti Turkom. Funkcia veľmajstra naďalej zostávala lukratívnym titulom, a preto sa v neskoršom období na tejto pozícii objavuje napríklad viacero členov rodu Habsburgovcov. Začiatkom 19. st. *Napoleon Bonaparte* Rád nemeckých rytierov dočasne zrušil a od r. 1809 smel pôsobiť len v Rakúsku. V r. 1839 znovuobnovil rád *cisár Ferdinand I.* Nepôsobil však ako vojenský rád, jeho cieľom bola charitatívna činnosť a starostlivosť o chorých.

V 20.st. zneužila pôsobenie Rádu nemeckých rytierov v Európe nacistická propaganda, ktorá prostredníctvom dejín rádu dokazovala svoje historické právo na územiach obsadených nemeckými rytiermi. Nacistické Nemecko zároveň paradoxne zrušilo Rád nemeckých rytierov a skonfiškovovalo jeho majetok. V súčasnosti Rád nemeckých rytierov existuje ako náboženský rád s charitatívnym poslaním a jeho hlavné sídlo je vo Viedni.

V 13.st. pôsobil v Európe aj **Rád mečových bratov** (lat. *Fratres militiae christi*) známy aj pod názvami **Rytieri meča** alebo **Livónsky rád** alebo **Livónski rytieri**, ktorý zohral úlohu pri šírení kresťanstva v Livónsku (dnes súčasťou Lotyšska a Estónska). Bol založený v r. 1202 ríšskym biskupom Albertom von Buxhoevden v Rige tiež podľa vzoru Rádu templárov. Pápež Inocent III. ho v r. 1204 potvrdil a prikázal mu poslušnosť voči biskupom, čo však údajne členovia rádu nedodržiavali. Na čele rádu stál doživotne volený **veľmajster**. Rád zjednocoval rytierov, ktorí mali pochádzať zo šľachtických rodov, vojakov, mníchov a remeselníkov. Hlavným mestom Rádu mečových bratov bolo *Viljandi* (dnes Estónsko). Počas niekoľkých rokov si tento rád prisvojil celé Livónsko a časť Estónska. Pri ďalšej expanzii sa dostával do väčších konfliktov s okolitými baltskými kmeňmi. V r. 1236 utrpel veľkú porážku od spojených vojsk Semigalov a Samogitov neďaleko Šiauliai (v dnešnej Litve). Svätá stolica rádu vyčítala brutálny postup voči pohanom aj voči pokrsteným, a snahu starať sa viac o vlastný majetok ako o šírenie kresťanstva. Ako sme už spomínali v záujme eliminovať vplyv Rádu mečových bratov vydal v r. 1226 pápež Gregor IX. Zlatú bulu, ktorou poveril Rád nemeckých rytierov šírením kresťanstva na tomto území Európy. A v r. 1237 došlo k zjednoteniu Livónskeho rádu s Rádom Nemeckých rytierov. Napriek tomuto kroku Rád mečových bratov ešte expandoval a asi v r. 1290 si prisvojil Kursko. Po r. 1525 vládol Rád mečových bratov samostatne už iba v Livónsku a súčasne so zánikom Livónska v r. 1561 zanikol aj Rád mečových bratov, ktorý bol s konečnou platnosťou zrušený a definitívne zlúčený s Rádom nemeckých rytierov.

hrad Sigulda sídlo Livónskych rytierov

Starobylým rytierskym rádom z obdobia križiackych výprav je aj **Vojenský a špitálsky rád svätého Lazára Jeruzalemského**, ktorého motto znie: *Atavis et Armis* (preklad: *Predkom a zbraniam*). Je rytierskym rádom a prvá písomná správa o ňom sa objavuje v bule pápeža Benedikta IX. (r. 1043), ktorou rádu priznáva určité privilégia. Jeho vznik podnietila potreba zakladať nemocnice pre chorých pútnikov a rytierov. Jednou z vážnych a rozšírených ochorení vtedajšej doby bolo malomocentstvo. Pre chorých pútnikov a rytierov boli zriaďované osobitné špitále - leprosálie, ktoré sa z hygienických dôvodov nachádzali za hradbami miest. Za hradbami Jeruzalema založil v 12.st. leprosálie *brat Gerard*, ktorý si zrejme medzi prvými uvedomil, že malomocní sú síce vylúčení zo spoločnosti, ale lepra nezabíja hneď. Postihla aj viaceré významné osoby a tiež členov rytierskych rádov, najmä templárov a johanitov. Oni ako chorí, ale ešte nie zomierajúci prišli s myšlienkou pretvoriť špitálne bratstvo na organizovaný duchovný rád s rytierskou zložkou, ktorá by sa napriek chorobe zapojila do obrany Jeruzalemského kráľovstva. V tomto úmysle ich podporil samotný *jeruzalemský kráľ Balduin IV.*, ktorý tiež ochorel na lepru a sa stal členom rádu. Pod jeho vedením vybojovali Lazariáni svoje najväčšie bitky a o ich odhodlanosti svedčila aj skutočnosť, že vždy bojovali v prvej línii. Centrom rádu sa stalo aj mesto Akko, kde opäť pred bránami mesta postavili nemocniťu pre malomocných. Spočiatku rád tvorili len chorí, ale neskôr, keď sa rád začal šíriť do Európy sa počet chorých v ráde zmenšil. Preto im pápež Inocent IV. umožnil voliť si za veľmajstra aj zdravého rytiera. Po prehratom boji pri meste Akko sa Lazariáni nakrátko usídlili na Cypre, ale vzápätí našli prijatie vo Francúzsku, kde im *kráľ Ludovít VII.* v r. 1154 daroval **hrad Boigny** v blízkosti Orleánu. Popri špitálskej činnosti rád prevádzkoval aj vojenskú akadémiu. Kadeti slúžili v kráľovskej armáde, predovšetkým v Stredozemnom mori a pri pobreží Atlantického oceánu. Rád vlastnil majetky aj v Anglicku, Škótsku, Nemecku, v Čechách aj v Uhorsku. V Európe sa Lazariáni venovali predovšetkým starostlivosti o chorých, najmä o malomocných. Vojenskú službu preukazovali už skôr z loajálneho postoja, pretože v r. 1308 ich oficiálne vzal pod svoju ochranu a svetský patronát francúzsky kráľ Filip IV.

V r. 1517 sa rozhodnutím pápeža Leva X. stal úrad veľmajstra Rádu sv. Lazára francúzskou prelaturou, kde kráľ dostal právo menovať prelátov rádu. V 16.st. rád Lazariánov stratil svoj vplyv a moc, došlo k deleniu rádu (odtrhnutie talianskeho prepoštstva v Capuy), rád negatívne zasiahlo aj reformačné hnutie v Anglicku a Nemecku. Pravdepodobne tieto udalosti viedli k tomu, že sa rád na zač. 17.st. čiastočne spojil s rádom Sv. Panny z hory Karmel, ktorý vznikol v r. 1607. Lazariánmi boli prevažne šľachtici, ale členmi rádu sa mohli stať aj muži bez urodzeného rodu, pokiaľ sa osvedčili osobným hrdinstvom. V r. 1649 sa uskutočnila výrazná zmena rádových pravidiel a Lazariánom bol zverený hlavný dozor nad nemocnicami a chodobincami v celom Francúzsku. Rád si tiež vybudoval vlastnú flotilu a chránil Biskajský záliv pred útokmi pirátov. Lazariáni zároveň dostali aj úlohu zabezpečovať osobnú stráž francúzskeho kráľa. Ďalšie reformy rádu sa uskutočnili v r. 1693, kedy bolo umožnené prijať ako nových členov rádu aj cudzincov. Takto vznikli komendy v Španielsku a Belgicku. Koncom 17.st. sa generálna kapitula rádu presťahovala do Paríža. Významným medzníkom v dejinách rádu sa stal r. 1757, kedy sa veľmajstrom rádu stal budúci francúzsky kráľ Ľudovít XVI., ktorý v r. 1774 zasadol na francúzsky trón. Dva roky predtým zasiahla do štruktúry rádu aj Svätá stolica. Pápež Klement XIV. rád sekularizoval, čo na jednej strane znamenalo, že rád stratil svoj čisto duchovný charakter, ale zároveň pápež stratil kontrolnú moc nad záležitosťami rádu, ktorý sa takto zmenil na čisto svetský rád pod ochranou francúzskej koruny. To umožnilo kráľovi uskutočniť významne zmeny. Znížil počet rytierov na sto a zrušil dve zložky rádu: Rytierov z milosti a Ozbroyených rytierov. Počas Francúzskej revolúcie bol majetok Lazariánov vyvlastnený a rád zrušený. Obnovený bol až po porážke Napoleona v r. 1814-15, kedy opäť získal štatút kráľovského rádu. Tú definitívne stratil po revolúcii v r. 1830. V tom čase sa Lazariáni obrátili s prosbou o patronát na gréckokatolíckeho antiochijského patriarcha Maxima III. čím sa v ráde otvoril priestor ekumenizmu. Po 1.svet. vojne bol patriarcha Cyril IX. politicky donútený vzdať sa funkcie ochrancu rádu, preto najvyššia rada rozhodla o voľbe nového veľmajstra. Stal sa ním najprv provizórne, ale od r. 1935 riadne don Francis de Borbón, vojvoda zo Seville. Strediskom rádu sa stal Madrid. V tej dobe vzniklo v ráde aj ocenenie Záslužný kríž, ktoré mohlo byť udeľované aj osobnostiam mimo kresťanskej cirkvi, čo umožnilo rádu úzko spolupracovať aj s významnými osobnosťami iných náboženstiev. Počas 2.svet. vojny sa členovia rádu zapájali do pomocných prác pri zmierňovaní vojnových dopadov, mnohí Lazariáni zahynuli na frontoch. Po r. 1945 pokračoval rád v charitatívnej činnosti, nemocničnej službe a pomoci postihnutým. Koncom 60tych rokov 20.st. sa v ráde vyhrotili viaceré spory. Rád, ktorý bol v tom čase riadený akoby z dvoch centier – magistrát v Madride a administratíva v Paríži nezvládala jednotne ustáť narastajúci problém s jazykovou a kultúrnou rozdielnosťou, či riešiť rôzne prístupy v činnosti rádu. Komplikovaná

Od r. 1578 je znakom rytierov sv. Lazára tzv. maltský kríž. Štyri ramená symbolizujú kresťanské cnosti: obozretnosť, miernosť, spravodlivosť a statočnosť. Osem bodov predstavuje cnosti presadené Rádom: duchovný pokoj, život bez zloby, zhovievavosť, trpezlivosť v nepriazni, láska k spravodlivosti, milosrdenstvo, úprimnosť a čistota srdca a vytrvalosť pod prenasledovaním.

situácia v r. 1967 vyústila do **sporu o post veľmajstra**, ktorý spôsobil jeho rozdelenie na dve tzv. obediencie – sevillskú (podporovanú Španielmi) a parížsku (podporovanú Francúzami a Nemcami). K ďalšiemu štiepeniu rádu v rámci Parížskej obediencie prispeli spory v oblasti prijímania členov z tradične protestantských krajín a presun magistrálneho sídla na Maltu, kde vznikla tzv. Maltézska obediencia, ktorú podporili Angličania a Američania. V r. 1970 sa Sevillská obediencia pripojila k Maltézskej. Rád sa v priebehu 20.st aj zač.21.st. snažil o vyriešenie sporov a zriadenie jednotného vedenia, ale nepodarilo sa mu to, preto teraz pod názvom Rád sv. Lazára pôsobí viacero organizácií, z ktorých sa každá prehlasuje za pravý rád. Najvýznamnejšie sú tri z nich: **Vojenský a špitálsky rád sv. Lazára – Jeruzalemského (tzv. Orleánska obediencia)**, ktorý do r. 2012 pôsobil pod oficiálnou ochranou a patronátom Francúzskeho kráľovského domu. Veľmajstrom obediencie je od r. 2010 gróf Ján Dobrzenský z Dobrzenic a predsedom rádovej vlády je princ Charles-Philipp Orleánsky, vojvoda z Anjou. Duchovným protektorom je kardinál Dominik Duka OP. Pôsobí v približne dvadsiatich krajinách a má cca 300 členov. V ČR ho rešpektuje Česká katolícka cirkev. V r. 2012 Česká biskupská konferencia schválila *Vojenský a špitálski Rád svätého Lazára Jeruzalemského – Bohemia (skratka: OSLJ-B)*, ako súkromné združenie kresťanov, ktoré na oficiálnej úrovni spolupracuje s Armádou Českej republiky. Z globálnejšieho pohľadu má táto cirkevná organizácia diplomatické zastúpenie v Maďarsku, Chorvátsku a v Čiernej Hore. V súčasnosti táto vetva rádu funguje iba ako katolícka.

Vojenský a špitálsky rád sv. Lazára Jeruzalemského, Zjednotený rád (pôvodná Maltézska obediencia). Nepôsobí pod svetskou ochranou, ale svoju legitimitu dokazuje tradičnou ochranou zo strany melchitských gréckokatolíckych patriarchov a rozhodnutím medzinárodného súdu v Berne. Španielsko túto vetvu uznáva ako rytiersky rád. Jej hlavným predstaviteľom bol Don Carlos Gereda de Borbón, markíz de Almazán. Po jeho smrti, v r. 2017 rád dočasne spravuje koadjutor Francisco de Borbón von Hardenberg. Táto organizácia, ktorej býva z cirkevného hľadiska často vyčítané prijímanie členov pochybnej povesti (najmä z radov slobodomurárov) je omnoho početnejšia ako orleánska obediencia a pôsobí približne v 36 krajinách. Má okolo 5000 členov. Organizácia sa venuje humanitárnej pomoci a dobročinnosti. Oficiálne sídlo Rádu je v pevnosti Castello Lanzun na Malte. Súčasným duchovným protektorom je Jeho Blaženosť patriarcha Youssef Absi. Treťou súčasťou rádu je **Vojenský a špitálsky rád sv. Lazára – Jeruzalemského, Švajčiarska obediencia**, ktorej generálnym administrátorom je princ Sixtus Henrich Bourbonso-Parmský. Duchovným veľkopriorom je anglikánsky biskup Richard Garrard.

V r. 2015 bola v Novej Bystrici, z iniciatívy Novej Bystrice a Slovenskej komendy rádu sv. Lazára Jeruzalemského, slávnostne požehnaná prvá kaplnka sv. Lazára z Betánie. Kaplnku posvätili kardinál Dominik Duka OP a Mons. Tomáš Galis.

Táto vetva, ktorá sa oddelila tzv. Orleánskej obediencie, a tiež nemá legitímnu svetskú ochranu. Nakoľko má sídlo v Jeruzaleme, býva označovaná aj ako Jeruzalemská obediencia. Rozkol rádu na rôzne skupiny vnáša zmätok do chápania rádu navonok a neprospieva cieľom a snaženiam, ktoré sú nosným pilierom jeho činnosti, založenej na kresťanstve, charite a rytierstve. Prijímanie kontroverzných osôb je zároveň aj dôvodom prečo niektoré cirkevné organizácie voči rádu zaujímajú rezervovaný postoj. Na Slovensku od r. 2002 pôsobia viaceré organizácie odvolávajúce sa na Rád sv. Lazára. V roku 2011 vznikla **Slovenská komenda Českého veľkopriorstva OSLJ-B**, ktorá má právny status "organizačná zložka medzinárodnej mimovládnej organizácie". Jej patronátnym zariadením je hospic a dom sociálnych služieb - *Dom Božieho Milosrdenstva v Banskej Bystrici*. V súlade s historickou tradíciou ochrany a starostlivosti o pútnikov počas krížových výprav do Svätej zeme vytvorila komenda aj zbor dobrovoľníkov poskytujúcich zdravotnícke asistenčné služby predovšetkým pri katolíckych púťach, či iných významných spoločenských udalostiach. Tento zbor sa nazýva *Lazariánska pomoc* a má status neziskovej organizácie. Na Slovensku existujú aj iné organizácie, ktoré sa hlásia k Zjednotenému rádu – Maltézskej obediencii a rovnako sa odvolávajú na tradície, symboly, insígnie či heraldiku Rádu sv. Lazára. Spravidla majú právny status občianskych združení. Toto opätovne vnáša veľký zmätok do chápania organizácie ako seriózneho cirkevného partnera.

V 11.st. vznikol vo Francúzsku okrem Lazariánov aj špitálny rád tzv. Antonitov. Išlo o **špitálske laické bratstvo zasvätené sv. Antonovi Pustovníkovi**, ktoré z vďaka za zázračné uzdravenie svojho syna Guèrina z choroby ergotizmu (otrava námeľom), založil francúzsky rytier Gaston de Valloire. Stalo sa tak v r. 1095 v dedinke *La Motte-Saint-Didier*, neďaleko Vienny v oblasti Isère na juhovýchode Francúzska. V tunajšom malom kostole Panny Márie sa od 2. pol.11.st. nachádzali ostatky sv. Antona z Komy, pustovníka zo 4.st. a miesto v hojnom počte navštevovali pútnici. (pozn. v r. 1491 boli relikvie prenesené do farského kostola St. Julien v Arles). Kostolík spravovali benediktíni z Montmajour pri Arles, ktorí si tu vybudovali svoj kláštor. Kvôli zväčšujúcemu sa počtu pútnikov malý kostolík prestavali, zmenili názov patrocínia i obce. Tak vzniklo súčasné **Saint-Antoine-l'Abbaey**. Tu vzniklo prvotné spoločenstvo bratov Antonitov, ktorí sa okrem špitálneho zamerania, zrejme pod vplyvom zakladateľa – francúzskeho rytiera, organizovali aj ako vojenské zoskupenie a je pravdepodobné, že sa zúčastnili aj križiackych výprav, keďže mali kláštory aj na Blízkom východe. V Európe sa však orientovali na pomoc chorým, ktorých postihlo pomerne rozšírené ochorenie, známe ako oheň sv. Antona. Spôsobovala ho konzumácia chleba z obilnín napadnutých parazitickou hubou. Časté boli masové otravy celých oblastí. Prvý dom pomenovali *Maison de l'Aumône*, alebo *Domus elemosinariae* (Dom almužny, alebo Dom milosrdenstva). Zriadili v ňom útulok pre pútnikov, ktorí sa prichádzali modliť do miestneho pútnického kostola uchovávajúcего ostatky sv. Antona Pustovníka, a tiež **prvý civilný špitál**, slúžiaci najmä pre chorých na ergotizmus. Prví členovia bratstva sa nazývali *Frères l'Aumône* (Bratia almužny), neskôr podľa svojho patróna sv. Antona Pustovníka - **antoniti**. Chorým pomáhali podávaním kvalitného chleba a vína zmiešaného

relikvie sv. Antona Veľkého v kostole St. Julien v Arles

s liečivými bylinami, tiež protizápalovou bylinnou masťou nazývanou **balzam sv. Antona**. V nevyhnutných prípadoch záchrany života ergotikov pristupovali k chirurgickým metódam, vykonávali amputácie končatín napadnutých gangrénou. Antoniti využívajúci inovatívne vedecké medicínske postupy sa vypracovali na uznávaných ošetrovateľov a liečiteľov. Vo svojom materskom kláštore sa postupne špecializovali na liečbu pacientov podľa ochorenia v samostatne budovaných špitálnych oddeleniach. Už za pôsobenia druhého veľmajstra Štefana bol pred r. 1131 vybudovaný druhý špitál, váší ako ten prvý, nazvaný Grand Hôpital, alebo

Hôpital des Démembrés (Veľký špitál, alebo Špitál mrzákov). Po r. 1342 pristavali jeho pobočky a okolo r.1380 zriadili Hôpital Saint-Jaques (Špitál sv. Jakuba) Bratstvo antonitov cirkevne schválil pápež Urbana II. na koncile v Clermonte (1095) Hoci sa spoločenstvo antonitov úspešne rozrastalo, v materskom špitáli v Saint-Antoine pôsobilo v skromných podmienkach bez vlastného kláštora a kaplnky. Až v r. 1208 dostali bratia povolenie na otvorenie oratória. O 25 rokov neskôr im bola udelená aj výsada zakladať pro špitáloch aj cintoríny. Bulou pápeža Innocenta IV. (1247) bolo schválené kresťanské spoločenstvo Fratres ordinis sancti Anthonii pôsobiace v konventných domoch Domus pauperum Sancti Antonii, v ktorých malo žiť podľa regule sv. Augustína ako samostatná rehoľa patriaca priamo pod správu Svätej stolice. Po uznaní spoločenstva antonitov za regulérnu cirkevnú rehoľu bolo možné začať so stavbou budovy konventu. Nová rehoľa bola významne podporovaná nasledujúcimi pápežskými výsadami vplývajúcimi na jej celkový rozvoj a úspech. V r. 1267, rozhodnutím pápeža Klementa IV., antoniti získali takmer dvoch storočiach do vlasníctva kostol a benediktínsky kláštor v Saint-Antoine. Stal sa ich oficiálnym materským sídlom. Pápež Bonifác VIII. svojou bulou In dispositione ministrorum ecclesiae (1297) zmenil rehoľu z rytierskej na kanonickú a v jej čele už nestál veľmajster, ale opát. Antoniti sa oficiálne začali nazývať *Canonici Regulares Sancti Anthonii* (skratkou *CRSAnt*). Antonitské kláštory so špitálmi podliehali pod prísnu centrálnu správu kláštora v Saint-Antoine riadenú ako u rytierskych reholí. Doživotný opát bol po dohode s voľbou konventu materského kláštora menovaný priamo pápežom. V správe rehole pôsobil aj poradný zbor štyroch konzultantov, ktorí sa pravidelne schádzali pri rozhodovaní o dôležitých rádových záležitostiach. Hlavným zdrojom príjmu rádu sa stala **Pudová zbierka, tzv. kvešta** (pápežské povolenie na ňu získala rehoľa v r. 1265), ktorú vykonávali vybraní členovia rehole, ktorí popri žobraní predávali aj predmety s náboženskou tematikou a liečivé byliny. Prechádzali veľké územia, aj odľahlé lokality. Vďaka svojej obetavej a dobre organizovanej starostlivosti o chorých mala rehoľa v období stredoveku veľký vplyv na vtedajšiu spoločnosť a verejná mienka jej bola naklonená. Ľudia sa do svätoantonskej zbierky zapájali štedrými príspevkami predovšetkým finálneho charakteru. Vyberanie zbierky výrazne obmedzil až Tridentský koncil (1545-1563), čo malo v 16.st. závažný dopad na ekonomickú stránku antonitských kláštorov. Okrem vyberania almužny sa typickou zložkou života Antonitov stalo aj pasenie čried ošipáných, lebo ich masť používali pri liečbe. Svoje kláštory – komendy si zakladali v mestách aj v osadách pri dôležitých obchodných a pútnických cestách, dostávali do vlasníctva rozsiahle pozemky a boli im udeľované výsady zakladať rybníky, prevádzkovať mlyny, vyberať mýto aj žobrať. Výnosy použili na chod špitálov, sirotincov a starobincov, útlkov pre chudobných a pútnikov. Ich vysoká angažovanosť v terapii chorých na ergotizmus a nákazlivé choroby z nich urobila špecializovaných odborníkov, čo koncom 13. st. ocenil pápež Mikuláš IV., keď ich poveril starostlivosťou nad zdravím pápežskej kúrie. Túto výsadu mal rád až do svojho zániku.14. st., čo mu prinieslo najväčší rozmach. V materskom Saint-Antoine bol dobudovaný kláštor s opevnením a zrealizovala sa nákladná prestavba pútnického kostola. Rehoľa sa rozšírila do celého sveta. Viacerí jej členovia vstúpili do vysokej politiky ako diplomati či poradcovia ministrov hlavných európskych dvorov. Kláštory Antonitov dostávali bohaté výsady, umelecké aj liturgické dary. K postupnému úpadku rehole antonitov došlo v 15.st a v 1.pol. 16.st. a prispel k nemu nástup reformácie, zrušenie zbierky a tiež zníženie chorobnosti obyvateľstva.

Opátstvo v Saint-Antoine ohrozovali náboženské vojny a zničili ho lúpežné prepady Hugenotov. V 17.st. prijala rehoľa reformné opatrenia, ale po sekularizačných ideách, ktoré utvárali spoločnosť koncom 17.a zač.18.st výrazne klesol počet rehoľníkov. Preto boli Antoniti pápežskou bulou Rerum humanorum conditio (1776) zlúčení s rádom Maltézskeho rádu rytierov. Johaniti po príchode do Saint-Antoine predali prebytočný majetok kláštora a jeho špitál previedli do vlastníctva mesta. Koncom 18.st v kláštore sídlila komunita ženskej vetvy rehole johanitov. Francúzska revolúcia dokončila skazu materského kláštora Antonitov. Posledné spoločenstvá týchto špitálnych bratov boli rozpustené počas sekularizácie v r. 1803. Počas svojej existencie mal rád Antonitov svoje najväčšie zastúpenie vo Francúzsku a v Nemecku. Rehoľníci pôsobili aj v Taliansku, Anglicku, Škótsku, Prusku, Sliezske, Rakúsku, v Čechách aj v Uhorsku. Rozšírili sa aj do Alexandrie, Grécka a na Cyprus. O príchode a pôsobení antonitov v Uhorsku máme len málo dochovaných písomných prameňov. Uhorská provincia antonitov patrila pod generálny preceptorát kláštora v Memmingene. V stredovekom Uhorsku podľa údajov zo zachovaných písomností je doložený antonitský kláštor v Sighişoara (v dnešnom Rumunsku), kláštor so sídlom preceptorátu v Bratislave, neskôr premiestnený do spišských Draviec, v okrese Levoča. Po prvýkrát sa obec spomína už v r. 1263 ako sídlo kráľovských chovateľov sokolov a iných dravých vtákov určených na poľovačky pre kráľovský dvor. Cez **Dravce** viedla stará historická cesta z Levoče do Popradu po kamennom gotickom moste, ktorý sa dodnes zachoval. Antoniti prišli do Draviec v r. 1288 na pozvanie pánov z Hrhova. Vykonávali tu charitatívnu činnosť pre chorých a pútnikov, no zároveň plnili aj funkciu strážcov pohraničia s blízkym Poľskom na významnej obchodnej ceste. Preto sa tiež označovali ako križiaci - cruciferi. Prezvali už existujúci kláštor, ktorý stál pri severovýchodnej strane kostole. Pri ňom vzniklo xenodochium, útulok pre pobožných, chudobných a chorých. Bola to asi prvá „nemocnica“ na Spiši. Dodnes sa v obci zachoval stredoveký kostol v takmer v nezmenenej podobe. Kostol, ktorý bol pôvodne zasvätený sv. Antonovi pustovníkovi, bol postavený ako jednolodňová ranogotická stavba s pomerne dlhým rovno ukončeným presbytériom. Už krátko po dokončení bol interiér kostola vyzdobený *nástennými maľbami*, ktoré sa radia k najhodnotnejším a súčasne aj najskorším ukážkam nastupujúcej gotickej nástennej maľby talianskeho pôvodu na našom území. V 70. rokoch 14. st. sa zmenila dispozícia kostolíka na dvojloďie. Koncom 15.st, sa realizovali menšie úpravy v neskorogotickom štýle. Pravdepodobne v tom čase pristavili k najstaršej časti kostola aj vežu. Úpravy kostola sa realizovali podľa potreby v 18. aj 19. st. V r. 1956 kostol prešiel významnou renováciou. Dnešný kostol je zasvätený sv. Alžbete Uhorskej. Od ostatných kostolov sa líši tým, že nemá žiadnu vežu. Do tej pôvodnej v r. 1875 udel blesk a veža praskla na polovicu. Museli ju rozobrať a z použitého materiálu postavili v susednej obci Spišský Štvrtok základnú školu. Zo zvyškov veže urobili mohutné oporné piliere západného priečelia, čo robí dnes kostolík takým charakteristickým. Z gotického obdobia z čias antonitov sa zachovali portály lode, okná s kamennou kružbou, svorníky zdobené ružicami i neskorogotické stĺpikové pastofórium. Z pôvodného vybavenia sa zachovala skupina plastik Kalvárie na tráme vo víťaznom oblúku, zvyšok krídlového oltára a ďalšie neskorogotické plastiky, vrátane sošky pôvodného patróna kostola sv. Antona z r. 1400. Na oboch stranách presbytéria sa nachádzajú vzácne chórové lavice s bohatou výzdobou a označené znakom v tvare antonitského križa. Kamenná krstiteľnica

Kostol sv. Alžbety, Dravce

Legenda o sv. Antonovi, Dravce

pochádza z konca 14. st. V predsieni je križ z konca 15. st. Pýchou kostolíka sú nástenné maľby výnimočnej umeleckej kvality zachované v presbytériu. Na severnej stene presbytéria je to **Legenda o sv. Antonovi Veľkom**. Svätec v nej bol spodobovaný ako pletie košík pred svojou pustovňou, poučuje spolubratov, na púšti zázračne

uvoľňuje prameň zo skaly a modlitbou vyprosuje nasýtenie zjavením sa stáda tiav, stretáva sa na púšti so satyrom a kentaurom, navštevuje sv. Pavla Pustovníka, delí si s ním chlieb a po smrti ho pochováva. Na východnej stene presbytéria Ukrižovanie s postavami Panny Márie a sv. Jána a Zvestovanie s archanjelom Gabrielom a malou postavou sediacej slúžky. Pôvodný gotický oltár sv. Antona nahradil po zmene patrocínia oltár sv. Alžbety. V 1. pol. 18. st. ho kostolu venovala rodina Ujfalussy. V r. 1959 premiestnili oltár do zbierok Slovenského národného múzea. Pri poslednej rekonštrukcii kostol regotizovali a ako hlavný oltár dnes slúži neskorogotický skriňový oltár znázorňujúci trpiaceho Krista - Vir dolorum (Muž bolesti) z obdobia okolo r. 1450. V kostole nájdeme aj hodnotné bočné oltáre – gotický oltár Zvestovania Panny Márie s barokovou oltárnou archou a barokový oltár sv. Anny. Gotický oltár Panny Márie pochádza pravdepodobne z dielne Majstra Pavla z Levoče. Okrem Draviec Antoniti preukazateľne pôsobili aj v Spišskom Podhradí. Svoje kláštory so špitálmi mali aj v Levoči a Košiciach. Za dôkaz ich pôsobenia v spišskom Vrbove a Spišských Vlachoch odborníci považujú miestne erby antonitského uhorského preceptorátu. V Českom kráľovstve založila v r. 1233 špitálne bratstvo aj sv. Anežka Česká. Ide o **Rytiersky rád Križovníkov s červenou hviezdou** (lat. *Ordo militaris*

Crucigerorum cum rubea stella, O.Cr., O.Crucig.), ktorý je aj dnes katolíckym cirkevným rádom. Išlo o špitálne bratstvo, ktoré pôsobilo pri chráme sv. Haštala v Prahe a pápež Gregor IX ho v r. 1237 povýšil na rád. Jeho základom je regula sv. Augustína a v úcte dominuje tajomstvo utrpenia

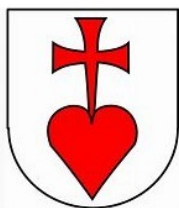
Krista a jeho Križa. Križovníci sa pomerne rýchlo usadili aj v Sliezku, Poľsku a Uhorsku. V r. 1561–1694 vykonával funkciu veľmajstra rádu pražský arcibiskup. Väčšina rádových nemocníc a hospicov zanikla počas husitských vojen, no rád sa zachoval až do 50tych rokov 20.st., kedy ho takmer

Vo Viedni spravujú križovníci s červenou hviezdou významný Kostol sv. Karla Boromejského.

zničila komunistická diktatúra. Predstavitelia i členovia rádu boli uväznení. V súčasnosti sa križovníci venujú prevažne duchovnej správe farností, finančne podporujú činnosť mnohých nemocníc, ale žiadnu nespravujú.

V ČR je hlavným rádovým chrámom križovníkov *Kostol sv. Františka z Assisi pri Karlovom moste*. V Českom kráľovstve sa v r. 1340 usadil aj **Rád Križovníkov s červeným srdcom**

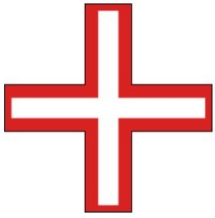
(lat. *Canonicus Ordo crucigerorum cum rubeo corde*), známy aj pod názvom **poľskí križovníci, bieli augustíni** alebo **Cyriaci**. Pôvodne bol tiež špitálskym rádom, ktorý od pápeža Alexandra III. dostal v r. 1179 regulu sv. Augustína a neskôr, v r. 1256 ho pápež Alexander IV. vyhlásil za kanovnícky rád a dal mu sídlo v Ríme. Cyriaci sa venovali duchovnej správe, zabezpečovali starostlivosť o chorých a pútnikov. Pápež Inocent III. ich poslal do Livónska, odkiaľ prešli aj do Poľska a s podporou Přemysla Otakara II. aj do Čiech, kde pôsobili

až do obdobia husitských bojov. Počas nepokojov v 1.pol.15.st. sa utiahli do kláštora v Krakove a do Prahy sa vrátili až v r. 1628. Od r. 1715 začali Cyriaci každoročne, večer 15.mája, organizovať na Vltave **barokové vodné svätojánske slávnosti Navalis**. Ich kláštor bol totiž miestom, kde 17.4.1393 rybári priniesli mŕtve telo umučeného kňaza a mnísi ho pochovali

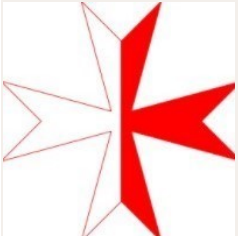

Novodobé slávnosti Navalis sa konajú od r. 2009

vo svojom kostole. Slávnosti Navalis sa stali v krátkom čase veľmi obľúbenými a medzi pútnikov v r. 1743 patrila aj cisárovná Mária Terézia. Išlo o veľkolepé hudobno-estetické predstavenie. Stovka hudobníkov na lodiach, salvy z diel a farebný ohňostroj vytvárali v 18.st. na brehoch i ostrovoch Vltavy nevšednú atmosféru. Cyriaci ich poriadali až do zrušenia ich rehole počas náboženských reforiem Jozefa II. Rád najdlhšie existoval v Poľsku, kde jeho provincia zanikla až v r. 1832. V r. 1998 sa v ČR začala čiastočná obnova rádu, ktorý momentálne funguje ako **ekumenické občianske združenie**. Venuje sa sociálnej a charitatívnej činnosti, a tiež vyhľadáva a obnovuje hroby padlých vojakov z 1. a 2.svet.vojny.

Medzi menej známe rády, ktoré pôsobili v Palestíne patrili aj **Rytieri sv. Tomáša z Canterbury**, ktorí boli založení v r. 1191 v meste Akko. Zakladateľom bol Viliam, kaplán z kostola sv. Pavla v Londýne. Členmi rádu sa mohli stať iba Angličania. Zo začiatku sa venovali ošetrovaniu chorých a pochovávaniu mŕtvych bojovníkov, neskôr sa ich úlohou stalo aj získavanie finančných prostriedkov na vykupovanie zajatcov. Okrem mesta Akko, kde založili nemocnicu a Kostol zasvätený sv. Tomášovi Becketovi, založili rytieri provinciu svojho rádu aj v Anglicku, čo neskôr spôsobovalo problémy vo vnútri rádu. Po V. križiackej výprave (1217-1221) sa rád pretransformoval na rytiersky, čo schválil v r. 1236 aj pápež Gregor IX. Jeho rytieri zohrali dôležitú úlohu pri ochrane mesta Akko. Po obsadení mesta moslimmi (r.1291) sa usídlili na Cypre. Neskôr sa vrátili do Londýna a venovali sa už len charitatívnej činnosti a vzdelávaniu. V r. 1538 kráľ Henrich VIII. ich rád zrušil. V Jeruzaleme pôsobili napr. aj **Rytieri z vrchu radosti**, **Rád Svätej Márie z Monte Gaudio**, ktorého pomenovanie je odvodené od ich sídla na kopci, z ktorého pútnici prvý krát uvideli Jeruzalem. Tento španielsky rád bol založený v r. 1174 v Aragónskom kráľovstve, na hrade Alfambra. Mal na starosti ochranu mesta Askalón. Po bitke pri Hattíne (r. 1187) sa stiahol do Španielska, kde sa neskôr zlúčil s *rádom calatravských rytierov*. (pozn. vojenská vetva Cisterciánov, založená v 12.st). Teraz sídli vo Valencii a funguje ako laické spoločenstvo.

Králi a svetskí panovníci v Európe, inšpirovaní slávou rytierskych rádov v Palestíne, zakladali vojenské rády aj na svojich územiach. Najstarší z nich - **Rád sv. Juraja** - založený kráľom Karolom I. Róbertom z Anjou, pôsobil v 14.st. v Uhorsku. Máme o ňom len málo informácií, ale v r. 1408 na jeho históriu nadviazal tzv. **Dračí rád kráľa Žigmunda Luxemburského**. Členmi rádu boli významní príslušníci uhorskej šľachty. Jeho význam klesol po nástupe *Habsburgovcov*, ktorí mali svoj vlastný dynastický **Rád zlatého rúna**, ktorý v r. 1430 založil burgundský vojvoda Filip III. Dobrý. *Obnovený Rád sv. Juraja* v súčasnosti pôsobí ako laický kresťanský svetský rád.

Rozhľadňa Čerešenka, ktorá pripomína najväčšiu rytiersku vojnu na našom území - bitku pri Rohanovciach (r. 1312) Vidno z nej panorámu Slanských vrchov, údolie Torysy, časť Volovských vrchov, a keď je pekne aj Lomnický štít.

zdroje: R. Stark, *Vyriekli krivé svedectvo*, Postoj Media 2018; A. Güntherová a kol., *Súpis pamiatok na Slovensku, II. zv., Obzor Bratislava 1968, str. 182; Adriana Reťovská, Rehoľa antonitov a jej rozšírenie v stredovekom Uhorsku, ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA, 15, 2012; www.maltainsideout.com, www.orderofmalta.sk, www.hiking.sk, www.podhradie.fara.sk, www.elviajero.elpais.com, www.tyzden.sk, www.viacassa.eu, www.comissariadoterrasanta.com.br, www.oslj.cz, www.my-dvaja-spolu9.webnode.sk, www.sk.wikipedia.org, www.wikimedia.org, www.wikiwand.com, www.lendak.sk, www.templarstoday.org, www.mapio.net, www.oessh.cz, www.lisinovic.blog.sme.sk, www.refreshr.sk, www.slovakianguide.com, www.idem.sk, www.matadornetwork.com, www.hrady.sk, www.tyzden.sk, www.st-lazarus-gp.sk, www.st-lazarus.net, www.apsida.sk, www.dravecky.org, www.opinie.olsztyn.pl, www.pelerinage-orthodoxe-france.blogspot.com, www.cs.m.wikipedia.org, www.es.wikipedia.org, www.austria.sk*

Materiál spracovali: Mária Hatalová, Mária Prekopová

NEPREDAJNÉ, VOLNE ŠIRITELNÉ